

BIJZONDERE VRAAGSTUKKEN 2: STARTING WITH THE KITCHEN

Psychiatric Hospital and Museum Dr. Guislain

Door Ghekiere Clement, Van Vaerenbergh Ine en Verdickt Arne

Inleiding

De Guislainsite in Gent is een historische en culturele locatie die een belangrijke rol speelt in de geschiedenis van de psychiatrie in België (Visit Gent, z.d.). De site, gelegen in het zuidwesten van de Bloemekenswijk, aan de Jozef Guislainstraat, bestaat uit het Dr. Guislain Psychiatrisch Centrum, het Museum Dr. Guislain en diverse andere faciliteiten die gericht zijn op zorg en educatie. De focus van deze nota ligt op het Dr. Guislain Psychiatrisch Centrum en het Museum Dr. Guislain.

Dit gebied wordt gekenmerkt door een zeer gereguleerde omgeving, niet alleen op het vlak van voedselvoorziening, maar ook op verschillende andere aspecten. Bijvoorbeeld, het voedselbeheer binnen de instelling is onderhevig aan strikte regels. Bovendien zijn de zorginstellingen sterk gereguleerd op het gebied van zorg en behandeling. Deze strikte regulering heeft voordelen inzake veiligheid en controle, maar laat ook weinig ruimte voor vernieuwing, sociale interactie en een sterkere verbinding met de lokale gemeenschap.

Deze nota beoogt een loskoppeling van deze zeer gereguleerde omgeving door een aantal voorstellen te doen die de site nieuw leven moeten inblazen. Belangrijk om te vermelden is dat de voorstellen aanvullend zijn op het bestaande reguliere circuit, en deze dus niet vervangen. Met andere woorden, stelt deze nota een complementaire situatie op de site voor. Hierbij dient een analyse en aanpassing van het huidige voedselsysteem op de site als vertrekpunt (**verhaallijn 1**). Aangezien voedsel onderdeel uitmaakt van een breder geheel en dus onlosmakelijk verbonden is met andere aspecten, zal hier ook gekeken worden naar place-making (**verhaallijn 2**) en sociale aspecten (**verhaallijn 3**) op de site.

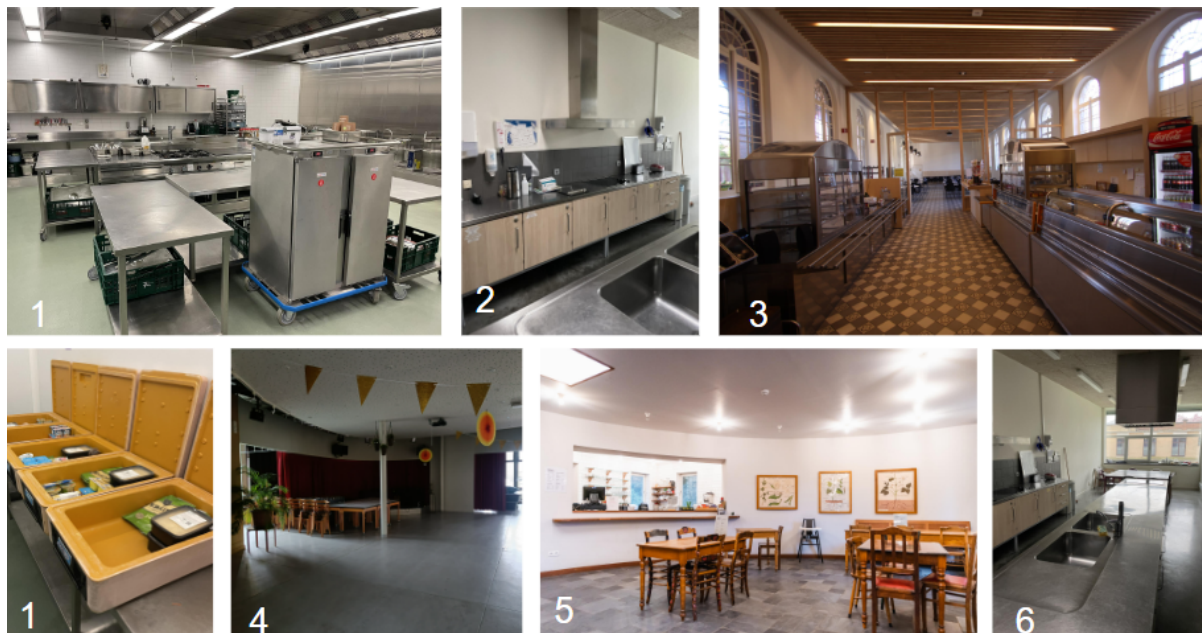
Meer specifiek, stelt deze nota een complementaire situatie voor, waarbij er naast het reguliere circuit van voedselvoorziening ook ruimte is voor lokale en duurzame alternatieven. Aansluitend hierop worden mensen van zowel binnen als buiten de site betrokken bij dit verhaal. De vertaalslag van dit voorstel zal in wat volgt verder verduidelijkt worden aan de hand van de drie verhaallijnen.

Verhaallijn 1: naar een complementair voedselsysteem

Zoals in de inleiding reeds aangehaald werd, dient de analyse en aanpassing van het huidige voedselsysteem op de site als vertrekpunt om naar een complementaire situatie te gaan.

Te beginnen met de analyse van de huidige situatie. Op de site van het Psychiatrisch Centrum Dr. Guislain en het Museum Dr. Guislain zijn in totaal zes soorten keukeninfrastructuur aanwezig. Hieronder worden ze opgesomd en gevisualiseerd:

1. Industriële keuken (+- 350 tal maaltijden per dag)
2. Therapiekeuken
3. Cafetaria van het psychiatrisch centrum (70-100 maaltijden per dag)
4. Keuken in feestzaal
5. Museumcafé het badhuis
6. Leefkeukens (20 leefgroepen)

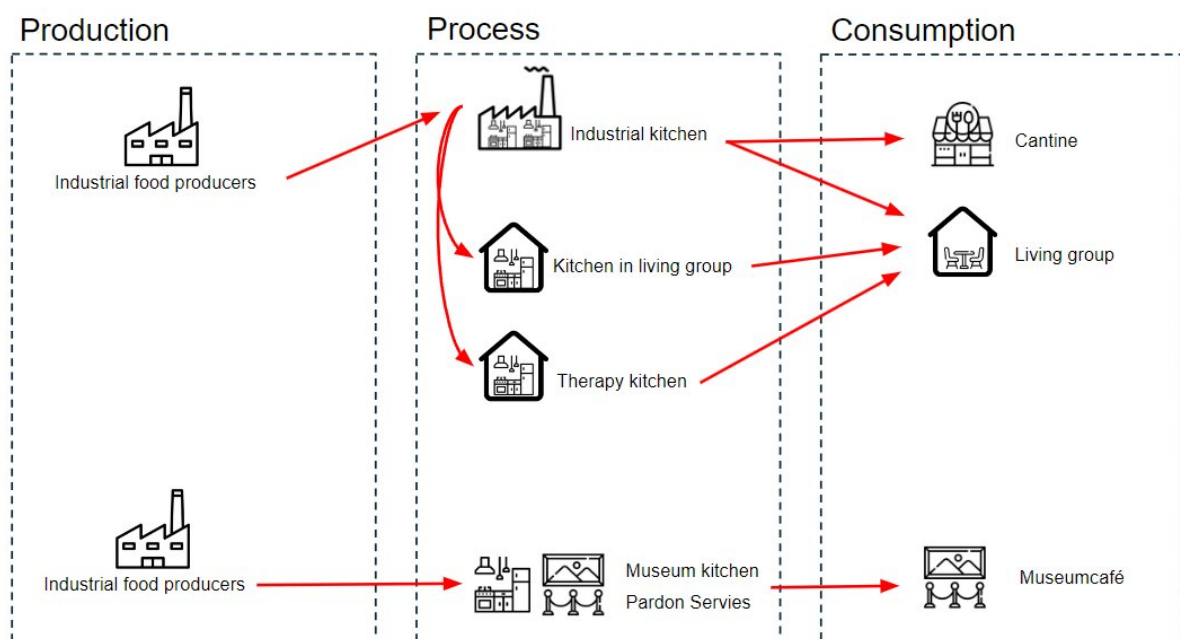
Foto's plaatsbezoek keukeninfrastructuur

Bovenstaande keukens ontvangen hun voedsel van grote leveranciers via openbare aanbestedingen, behalve Café Het Badhuis, dat zijn eigen voedselbronnen heeft. Openbare aanbestedingen zijn procedures waarbij een overheidsinstantie of een organisatie, hier vzw Organisatie Broeders van Liefde, potentiële leveranciers uitnodigt om offertes in te dienen voor de levering van goederen of diensten (Vlaamse overheid, z.d.). Vanwege het grote aantal patiënten en werknemers op de Guislainsite is er een aanzienlijke hoeveelheid voedsel nodig, wat betekent dat alleen grote leveranciers in aanmerking komen voor deze contracten.

Door middel van de openbare aanbestedingsprocedure kan de overheid zorgen voor een correcte omgang met publieke middelen. Er worden geen specifieke voedingsmiddelen voorgeschreven, maar alles moet voldoen aan kwaliteitsnormen, zoals bijvoorbeeld het

bewaren van voedsel onder de vier graden Celsius. Meer specifiek, sloot vzw Broeders van Liefde contracten af voor een periode van vier jaar met verschillende leveranciers, waaronder een vleesleverancier, een leverancier van groenten en fruit, een bakker, enzovoort. Deze langlopende contracten bieden zekerheid aan zowel de leveranciers als aan de Broeders van Liefde, omdat gedurende die vier jaar een vaste prijs wordt overeengekomen die niet kan worden gewijzigd. Het nadeel van deze langlopende contracten is echter dat er beperkte ruimte is voor samenwerking met lokale boeren of handelaren, aangezien zij geen vaste prijs en productie voor een periode van vier jaar kunnen garanderen. In de nieuwe situatie zal de afwezigheid van lokale samenwerkingen in het huidige voedselsysteem worden aangepakt.

Afbeelding 1 illustreert dat al het voedsel op de site momenteel enkel afkomstig is van grote industriële leveranciers, waardoor er geen ruimte is voor lokale handelaars.

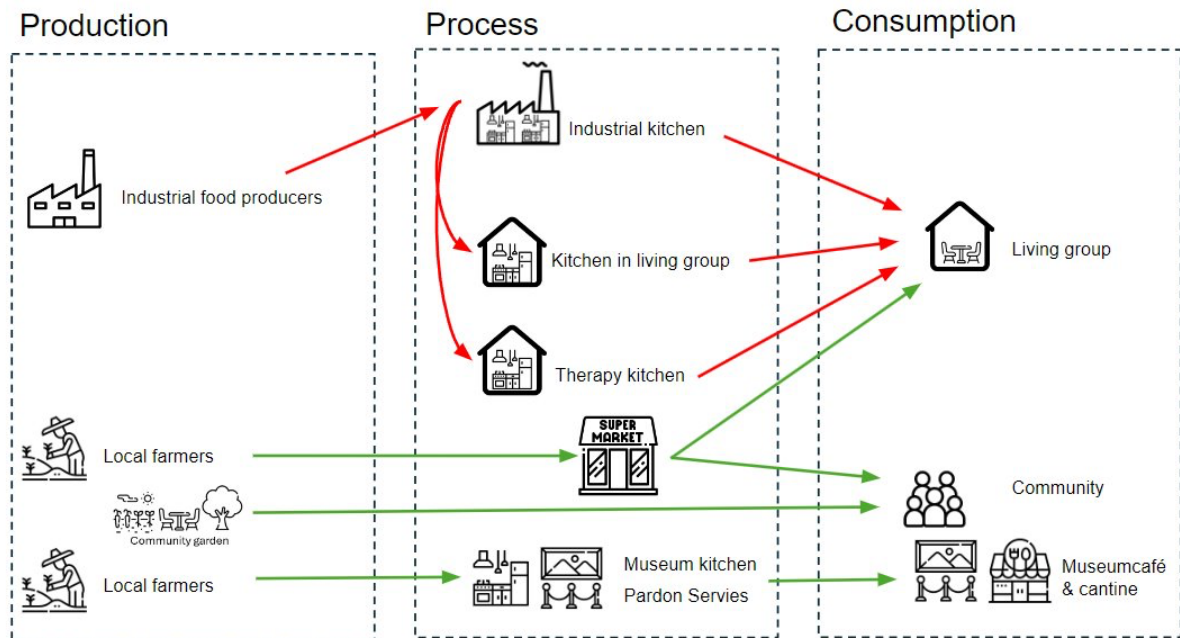
Afbeelding 1: Huidig voedselsysteem

Nieuwe situatie

De nieuwe situatie stelt voor om bepaalde voedselproducten buiten de openbare aanbesteding te houden, zodat deze rechtstreeks kunnen worden geleverd door lokale boeren. Meer specifiek, gaat het om het voedsel dat wordt geserveerd in de cafetaria van het psychiatrisch centrum en in het museumcafé Het Badhuis, evenals het aanvullende voedsel dat patiënten kunnen bestellen naast de maaltijden die ze ontvangen via de industriële keuken (reguliere circuit). In de huidige opzet kunnen patiënten namelijk ook extra voedsel bestellen naast het reguliere circuit via een *online webshop*.

Belangrijk om hierbij op te merken, is dat het reguliere voedselcircuit wel blijft bestaan voor de 350 maaltijden die dagelijks aangeboden worden aan de patiënten van het psychiatrisch centrum. Met andere woorden, is het voedsel afkomstig van lokale boeren aanvullend op het reguliere circuit.

Afbeelding 2 toont grafisch aan dat er in de nieuwe situatie, naast het reguliere circuit, ook voedsel wordt aangeboden dat afkomstig is van lokale boeren. Met de rode en groene pijlen wordt specifiek het onderscheid gemaakt tussen voedsel dat afkomstig is van industriële leveranciers (regulier circuit) en voedsel dat rechtstreeks van lokale boeren komt (korte keten).

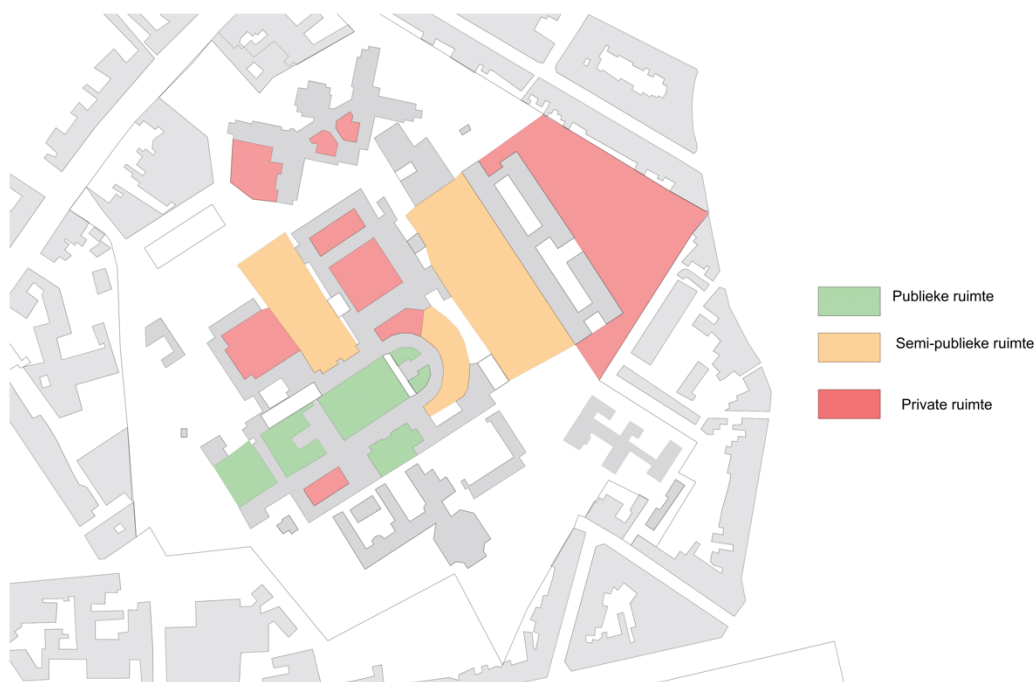
Afbeelding 2: Nieuw voedselsysteem

Om de integratie van de 'korte keten' in het voedselsysteem verder te bevorderen, zal er in de nieuwe situatie gebruik worden gemaakt van een buurtwinkel, buurtkeuken en een gemeenschapstuin. Hier zal in verhaallijn 2 dieper op ingegaan worden

Verhaallijn 2: De korte keten hub

Deze verhaallijn bekijkt hoe de nieuwe visie omtrent het voedselsysteem vertaald kan worden in de ruimte. Zoals aangehaald in de inleiding, is de integratie van het voedselsysteem in de ruimte onlosmakend verbonden met andere ontwikkelingen op de site. Daarom wordt ook het aspect van place-making meegenomen in deze verhaallijn.

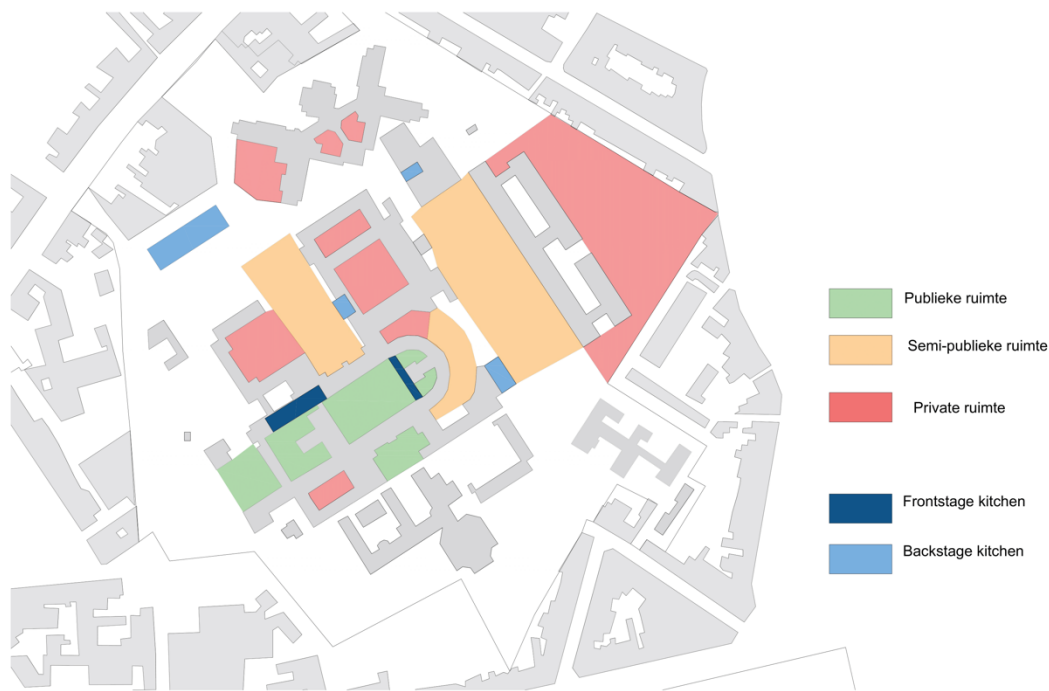
Om een beeld te krijgen van een mogelijke ruimtelijke vertaling van het voedselsysteem, moet allereerst een ruimtelijke analyse gemaakt worden van de site. Uit de ruimtelijke invulling van het terrein wordt duidelijk dat de Guislainsite voornamelijk gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van een zorgfunctie (Dr. Guislain Psychiatrisch Centrum) en culturele functie (Museum Dr. Guislain). Dit leidt tot gebruik van het terrein door kwetsbare groepen, maar ook het brede publiek, zoals buurtbewoners en toeristen. Hierdoor ontstaat er een samenspel tussen een publieke sfeer en een private sfeer op de site (Ottoy,& Van Den Driessche, 2023). Verder is er ook semipublieke ruimte aanwezig op het terrein. De semipublieke ruimte wijst op ruimte die toegankelijk is voor het brede publiek, maar waar patiënten van het psychiatrisch centrum de hoofdgebruiker blijven. Op de analysekaart (zie afbeelding 3) is te zien dat de publieke ruimte geconcentreerd ligt in het midden van de site. De publieke sfeer bevindt zich voornamelijk rondom het Museum Dr. Guislain. De andere gebouwen worden daarentegen omringd door private en semipublieke ruimte.

Afbeelding 3: analysekaart publieke ruimte vs. private ruimte

Wanneer de keukeninfrastructuur bekeken wordt in relatie tot de publieke en private sfeer, kunnen de keukens gecategoriseerd worden in twee types, namelijk frontstage keukens en

backstage keukens (zie afbeelding 4). Met backstage keukens (lichtblauw) worden de private keukens van het psychiatrisch ziekenhuis bedoeld. Deze zijn enkel toegankelijk voor personeel en patiënten van de zorginstelling. Concreet omvat dit de industriële keuken van het distributiecentrum (w)eten, de keuken in de feestzaal, de therapiekeukens en leefkeukens. De frontstage keukeninfrastructuur (donkerblauw) wijst op keukens die publiekelijk toegankelijk zijn voor iedereen. Op de Guislain site zijn de frontstage keukens: café Het Badhuis en de cafetaria van Dr. Guislain Psychiatrisch Centrum.

Afbeelding 4: analysekaart: frontstage vs. Backstage keukens

Op de analysekaart komt duidelijk naar voor dat twee frontstage keukens omringd zijn door een cluster van publieke ruimte. Dit biedt de mogelijkheid om de bestaande publieke voorzieningen (en frontstage keukens) uit te werken tot een 'korte keten hub'. Deze hub functioneert enerzijds als de ruimtelijke vertaling van het voedselsysteem. Zoals uitgelegd in verhaallijn 1, kan een korte keten geïntegreerd worden in de werking van de cafetaria van het psychiatrisch centrum en in het museumcafé Het Badhuis.

Anderzijds kan deze korte keten hub dienen als een plaats voor ontmoeting tussen patiënten/bezoekers en het brede publiek. De hub zou hierdoor kunnen bijdragen aan de vermaatschappelijking van de zorg. De vermaatschappelijking van de zorg streeft namelijk naar meer maatschappelijke participatie van kwetsbare groepen (Departement Zorg, 2013). Daarnaast zijn verbondenheid en interactie met de buurt belangrijk in dit proces. De organisatie van dagdagelijkse activiteiten, die zowel buurtbewoners als bezoekers van het Dr. Guislain Psychiatrisch Centrum aantrekken, zou contact tussen hulpbehoevenden en de gemeenschap kunnen faciliteren. Deze activiteiten wordt verder besproken in de derde verhaallijn.

De korte keten hub

In deze sectie wordt de ruimtelijke indeling van de korte keten hub besproken (zie afbeelding 5). Concreet bestaat de hub uit de korte keten keukens, de gemeenschapstuin, de buurtwinkel en de buurtzaal.

Afbeelding 5: korte keten hub

De korte keten keukens: Het museum café en de cafetaria

Uit verhaallijn 1 werd reeds duidelijk dat de frontstage keukens omgevormd zullen worden naar een werking op basis van korte keten. Het korte keten initiatief zou meer buurtbewoners en bezoekers van de site aantrekken. Dit door het aanbieden van duurzame, maar betaalbare, maaltijden en drankjes. Café het Badhuis en de cafetaria van het Psychiatrisch centrum zouden namelijk ook moeten functioneren als een spontane ontmoetingsplek voor verscheidene actoren op de site.

De gemeenschapstuin

De gemeenschapstuin van de hub is gelegen in de binnentuin van het museum Dr. Guislain. Het doel van de gemeenschapstuin is om buurtbewoners een plaats aan te bieden waar zij groenten, fruit of kruiden kunnen kweken. Momenteel zijn er reeds plannen om een gemeenschappelijke moestuin te creëren op de site (Stad Gent, 2022).

In de gemeenschapstuin zouden ook evenementen georganiseerd worden door de buurtbewoners, het museum of het psychiatrisch centrum. De gemeenschapstuin moet, samen met de rest van de korte keten hub, een plaats van ontmoeting worden. Zo wordt er in bijvoorbeeld ook plaats voorzien om samen te picknicken. Belangrijk hierbij is dat deze

gemeenschapstuin niet enkel gericht is op buurtbewoners van de Bloemekenswijk, maar dat ook plaats is voor bezoekers/patiënten van het psychiatrisch centrum.

De buurtwinkel

De buurtwinkel is een belangrijk element in de korte keten hub. Het biedt namelijk de producten van lokale boeren aan, aan buurtbewoners, bezoekers van het psychiatrisch centrum en andere geïnteresseerden. Verder wordt in de winkel ook tuingereedschap uitgeleend en zaden verkocht, die gebruikt kunnen worden in de aangrenzende gemeenschapstuin. Daarnaast kan de buurtwinkel gebruikt worden als therapie of eerste werkervaring voor ex-patiënten van het psychiatrisch centrum, door hen er tewerk te stellen. Tot slot kan de winkel ook gebruikt worden door patiënten van het psychiatrisch centrum. Ze kunnen hier zelf extra boodschappen doen, indien ze bepaalde producten wensen te gebruiken in hun backstage keukens (leef- of therapiekeuken).

De buurtzaal met buurtkeuken

Naast de twee frontstage keukens, ligt er nabij de hub ook een backstage keuken (zie analysekaart). Deze ruimte functioneert momenteel als feestzaaltje van het Dr. Guislain Psychiatrisch Centrum. Omwille van de gunstige ligging en het argument van de vermaatschappelijking van de zorg, zou deze backstage keuken opengesteld worden voor buurtbewoners. De feestzaal wordt dus een buurtzaal met buurtkeuken, die gebruikt kan worden voor evenementen van zowel het psychiatrisch centrum, als buurtbewoners.

Verhaallijn 3: Activiteiten

De creatie van een korte keten hub beoogt interactie onder bezoekers en patiënten te stimuleren, bijvoorbeeld door middel van een bezoek aan de buurtwinkel. Deze verhaallijn zal zich dan ook richten op hoe de korte keten hub extra activiteiten en tijdsbesteding biedt voor zowel bewoners van de site als voor mensen daarbuiten.

De extra functies en activiteiten die door de korte keten hub worden gecreëerd, passen in een breder streven om meer levendigheid op de site te brengen. Dit draagt bij aan het verrijken van het leven van actoren op de site, waardoor het gevarieerder en aangenamer wordt. Voor patiënten bestaat een dag meestal uit geplande activiteiten zoals therapie, arbeidsgerichte activiteiten en ontspanningsactiviteiten (De Moor, persoonlijke communicatie, 2024). Deze activiteiten worden georganiseerd door het zorgcentrum zelf of door externe partners. Voorbeelden van externe partners zijn De Meander en Lucinda Ra. Hierbij zorgt De Meander voor de nodige animo voor de patiënten door activiteiten zoals barmomenten, uitstappen, theatervoorstellingen te organiseren. Daarnaast beschikken ze ook over een bibliotheek en tweedehandsshop op de site (F. De Meyer, persoonlijke communicatie, 2024). Lucinda Ra is een kunstenaarscollectief dat kunst en theater wil integreren op de site, voornamelijk voor en door de bewoners. Bovendien hebben zij op de site een evenementenbureau opgericht dat extra vrijetijdsbesteding voor de bewoners verzorgt (Lucinda Ra, z.d.).

Het grootste probleem is hier niet het gebrek aan activiteiten voor een goed gevulde agenda, maar eerder wat er tussen deze activiteiten plaatst vindt. Het aanbod hiervoor is heel beperkt, aangezien de site nog steeds een zorgcampus is waar de bewoners weinig ruimte hebben om eigen keuzes te maken en spontaan activiteiten te doen. Onderstaand voorbeeld van een fictieve agenda van een bewoner toont dit nog eens aan, waarin de gele vakken telkens de vrije momenten zijn.

	MA 13	DI 14	WO 15	DO 16	VR 17	ZA 18	ZO 19
GMT+02							
7 AM	Ontbijt 7 – 8am	Ontbijt 7 – 8am	Ontbijt 7 – 8am	Ontbijt 7 – 8am	Ontbijt 7 – 8am	Ontbijt 7 – 8am	Ontbijt 7 – 8am
8 AM	Vrij 8 – 9am	Vrij 8am – 12pm	(Geen titel) 8 – 10am	Atelierwerking Compagnie de sporen 8:30am – 12:30pm	Vrij 8 – 11:45am	Vrij 8 – 11:15am	Vrij 8am – 12pm
9 AM	Ergotherapie 9 – 11am						
10 AM			Zaalvoetbal 10am – 12pm				
11 AM	(Geen titel) 11am – 12pm					museumbezoek STAM Gent	
12 PM	Middagmaal 12 – 1pm	Middagmaal 12 – 1pm	Middagmaal 12 – 1pm	Middagmaal 12 – 1pm	Middagmaal 12 – 1pm	Middagmaal 12 – 1pm	Middagmaal 12 – 1pm
1 PM	Vrij 1 – 7pm	Vrij 1 – 2:15pm	(Geen titel) 12:45 – 7pm	Vrij 1 – 6:45pm			Vrij 1 – 4pm
2 PM		Muziektherapie 2:15 – 4pm					
3 PM					Leesnamiddag 2:15 – 4pm		
4 PM		(Geen titel) 4 – 7pm			Vrij 4 – 7pm	(Geen titel) 4:15 – 7pm	Pannenkoeken verja 4 – 5:15pm
5 PM							Vrij 5:15 – 7pm
6 PM							
7 PM	Avondmaal 7 – 8pm	Avondmaal 7 – 8pm	Avondmaal 7 – 8pm	Avondmaal 7 – 8pm	Avondmaal 7 – 8pm	Avondmaal 7 – 8pm	Avondmaal 7 – 8pm
8 PM	Vrij 8 – 11:45pm	(Geen titel) 8 – 11:45pm	(Geen titel) 8 – 11:45pm	Filmavond Cars 3 8:30 – 11pm	Vrij 8:15pm – 12am	Vrij 8 – 9pm	Vrij 8pm – 12am
9 PM						Barmoment de Meander 9pm – 12am	

Afbeelding 6: Fictieve agenda bewoner

Bovenstaande is een belangrijk argument om de zorg te vermaatschappelijken. Hulpbehoevenden die hier verblijven, worden onttrokken uit hun omgeving en komen terecht in een goed georganiseerde werking waar er heel weinig plek is voor individuele beslissingen. Op de site zelf zijn er natuurlijk al zaken aanwezig die het maken van eigen keuzes vereisen, zij het in beperkte mate. Voorbeelden hiervan zijn de cafetaria en de ateliers. De bibliotheek, de feestzaal en de tweedehandswinkel zijn enkel open bij bepaalde gelegenheden. De toevoeging van de buurtwinkel, buurtkeuken en gemeenschapstuin verbreedt de mogelijkheden voor eigen keuzes. Allereerst biedt de buurtwinkel bewoners meer keuzevrijheid in wat ze willen kopen of eten. Bovendien kan de buurtwinkel ook fungeren als ontmoetingsplek. De gemeenschapstuin kan op zijn beurt een extra hobby vormen voor bepaalde bewoners, en stimuleert het gebruik van het groen rond de site door de bewoners zelf.

Belangrijk is dat deze bijkomende activiteiten de keuzevrijheid voor sommige bewoners en leefgroepen vergroten, maar geen verplichting zijn. Bovendien zijn ze ook niet realistisch voor elke bewoner, en natuurlijk primeert de zorg nog steeds op deze site. Echter, mag dit er niet toe leiden dat extra activiteiten voor bepaalde bewoners niet aanwezig kunnen zijn. De buurtwinkel dient dan ook als een extra aanvulling op de werking van het instituut die ervoor zorgt dat er meer keuzevrijheid is op de site.

Bovendien is de grote schaal van de site gunstig voor de vermaatschappelijking van de zorg. Deze omvang leidt namelijk voor de mogelijkheid om zaken meer te spreiden waardoor bewoners effectief naar een plek op de site moeten gaan. Dit zorgt ervoor dat bewoners zich minder gevangen voelen in de instelling en de vrijheid hebben om bijvoorbeeld naar de buurtwinkel te gaan. Deze verspreiding van functies, is iets wat momenteel al plaatsvindt op de site. Zo zijn er bijvoorbeeld het afzonderlijke gebouw waar de therapiefuncties zijn gevestigd en de ziekenhuisschool die niet direct verbonden is met Fioretti, de afdeling voor kinderen en jongeren met een licht verstandelijke beperking en bijkomende psychiatrische aandoeningen. Door deze extra activiteiten te spreiden over de site, kan het Dr. Guislain evolueren van een zorginstituut naar een plek in de maatschappij waar zorg steeds aanwezig blijft op de achtergrond.

Bronnenlijst

Departement Zorg. (2013). De kracht van het engagement. De vermaatschappelijking van de zorg in de dagelijkse praktijk. Geraadpleegd van

<https://www.vlaanderen.be/publicaties/de-kracht-van-het-engagement-de-vermaatschappelijking-van-de-zorg-in-de-dagelijkse-praktijk>

Lucinda Ra. (z.d.). Wie zijn we. Geraadpleegd van

<https://lucindara.be/wie-zijn-we-nl/>

Ottoy, N., & Van Den Driessche, M. (2023). *Tussenruimtes van de zorgcampus Guislain*.

Stad Gent (2022). Gemeenschapstuin op de Guislainsite. Geraadpleegd van

<https://participatie.stad.gent/nl-BE/ideas/gemeenschapstuin-op-de-guislainsite>

Visit Gent. (z.d.). Dr Guislain Museum: history of psychiatry. Geraadpleegd van

<https://visit.gent.be/en/see-do/dr-guislain-museum>

Vlaamse overheid. (z.d.). Overheidsopdrachten van de Vlaamse overheid. Geraadpleegd van

<https://www.vlaanderen.be/overheidsopdrachten-van-de-vlaamse-overheid>